

Ю. В. Білоусов,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,

С. О. Іванов,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національного університету державної податкової служби України
(м. Ірпінь)

УДК 347.195

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДАЧА У СПРАВАХ ПРО СТЯГНЕННЯ КОШТІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Висвітлюються основні проблеми визначення відповідача у справах про стягнення коштів державного бюджету в цивільному, адміністративному та господарському судочинстві. Констатується наявність теоретичних та практичних проблем участі держави у майнових відносинах, що відображається на визначенні участі цього учасника у процесуальних відносинах, а також на стадії виконання судових рішень. Аналізується судова практика визначення відповідача у справах про стягнення коштів державного бюджету. Виявлено множинність моделей участі держави у майнових відносинах з приводу стягнення коштів державного бюджету, що не завжди сприяє ефективному захисту майнових прав та інтересів осіб, які пред'являють вимоги до держави та її представників. Розкрито особливості правовідносин, які виникають між державою, її органами та представниками щодо стягнення коштів державного бюджету. Визначається статус органів державної влади, які представляють інтереси держави, пропонуються напрямки удосконалення законодавства в досліджуваній сфері.

Ключові слова: держава, відповідач, цивільний процес, адміністративний процес, господарський процес, виконавче провадження, відшкодування шкоди, державний бюджет, казна, юридична особа публічного права.

Про актуальність та гостру потребу дослідження механізму відшкодування збитків коштами державного бюджету у нинішніх умовах свідчить неоднозначна судова практика з цих питань, обумовлена колізією та прогалинами чинного законодавства. Нагальним для вирішення, зокрема, є питання визначення особи відповідача у цих категоріях справ, виходячи із специфіки правової природи держави як учасника цивільних відносин. Щодо цього у правозастосовній практиці спеціально наголошується на неврегульованості питання майнової відповідальності юридичних осіб публічного права, зокрема державних установ (організацій), що перебувають на державному бюджеті (т. зв. “бюджетних установ”), та казенних підприємств [1]. Існують випадки, коли суди у процесі розгляду та вирішення справи самостійно визначають певного органа державної влади, уповноваженого виступати в суді відповідачем у цих категоріях справ. Іноді боржником у виконавчому документі про стягнення коштів з державного бюджету зазначається “Державний бюджет України” [2].

Зрозуміло, що такий стан справ не створює єдності підходів у таких категоріях справ і може стати передумовою для різноманітних порушень та/або зловживань. Наприклад, відкритими залишаються питання ідентифікації держави як відповідача у справах про стягнення бюджетних коштів. У ситуації залучення в цих справах органів державної влади як відповідачів на практиці постає питання визначення відповідного органу державної влади, уповноваженого виступати в суді та у виконавчому провадженні від імені держави: чи це головний розпорядник бюджетних коштів, з вини якого слід провести відшкодування збитків коштами державного бюджету, чи це органи Державної казначейської служби України, повноваженнями яких охоплюються операції із розпорядження бюджетними коштами.

У науковій сфері на недостатню розробленість у правовій науці проблеми майнової відповідальності держави та заснованих нею організацій вказує та намагається розв'язати когорта науковців: Л. В. Винар, Р. А. Майданик, О. О. Первомайский, В. М. Примак, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шипка та інші.

Метою дослідження є проведення аналізу теоретичного матеріалу, положень чинного законодавства та правозастосовної практики задля формування загальних підходів у визначенні суб'єктного складу справ щодо стягнення коштів державного бюджету та внесення пропозицій для усунення існуючих колізій і прогалин щодо правового регулювання цих відносин.

Особливість правового становища держави полягає у тому, що вона виявляється на місці особи, яка має відшкодувати шкоду та одночасно перебуває на місці особи, яка повинна примусово стягнути цю шкоду (наприклад, в особі відповідного органу державної виконавчої служби), тобто виступає "сама проти себе". Через це вбачається, що заходи примусу по стягненню збитків зі сторони органів Державної виконавчої служби проти держави повинні бути спрямовані *на конкретний державний орган, уповноважений виступати у цих відносинах від імені та в інтересах держави*. Таке твердження впливає з особливої форми представництва держави у цивільному обороті у вигляді множинності осіб, які виступають від її імені. На підтвердження такої тези слід відзначити, що згідно з нормами цивільного законодавства, які закріплюють плюралістичну модель участі держави у майнових відносинах, держава набуває цивільних прав і здійснює обов'язки через органи державної влади (ст. 170 ЦК України). Наприклад, відповідно до ст. 3 Закону України "Про гарантії держави щодо виконання судових рішень" від 5 червня 2012 р. № 4901-VI [3] таким органом державної влади щодо виконання рішень суду про стягнення коштів державного бюджету виступають органи державної казначейської служби України в межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів.

Безперечно, виключне право на визначення відповідача у справі має позивач. Однак запорукою правильного вирішення справи є саме визначення належного відповідача у справі, який повинен бути суб'єктом матеріальних відносин, суб'єктом, на який може бути покладено обов'язок поновити порушене, оспорене чи невизнане право або охоронюваний законом інтерес. І хоча суд наділений повноваженнями у встановленому законом порядку проводити заміну неналежного відповідача у справі чи залучати належного відповідача (ч. 1 ст. 33 ЦПК України, ч. 2 ст. 24 ГПК України, ч. 3 ст. 52 КАС України), така процесуальна дія не завжди дає можливість правильно визначити відповідача, особливо якщо це може суперечити волевиявленню позивача.

Відповідачами (боржниками) в інтересах держави відповідно до п. 2 Порядку виконання рішень про стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 р. № 845 [4] щодо виконання рішень судів про стягнення збитків з держави (державного бюджету), є *відповідний орган державної влади, який відповідно до положень Бюджетного кодексу України є розпорядником тих бюджетних коштів, стягнення яких передбачено судовим рішенням, а також інші розпорядники (бюджетні установи) та одержувачі бюджетних коштів* (підприємства, установи та

організації, рахунки яких відкриті в органах державної казначейської служби). Відтак у поданих позовах, наприклад, на основі ст. 1174 ЦК України — відшкодування шкоди, завданої посадовою або службовою особою органу державної влади, відповідачем слід визнавати державу в особі її відповідного органу державної влади — головного розпорядника державних коштів, у відомстві якого знаходиться безпосередній порушник прав і свобод фізичної або юридичної особи (наприклад, у ситуації порушення цивільних прав співробітником МВС України цим органом влади слід визнавати Міністерство внутрішніх справ України).

У судовій практиці поширене правило, відповідно до якого у кожному конкретному випадку на підставі чинного законодавства суд повинен встановлювати і залучати відповідний орган державної влади, уповноважений управляти майном установи до участі у справі при відсутності або недостатності у певній державній установі грошових засобів, необхідних для виконання зобов'язань (п. 2 листа Вищого арбітражного суду України Арбітражним судам України “Про рішення, прийняті нарадою з питань арбітражної практики” [5]; п. 11 інформаційного листа Вищого арбітражного суду України “Про деякі приписи законодавства про відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій” [6]).

У судовій практиці існує багато способів визначення відповідача у справах, які стосуються стягнення коштів з державного бюджету. Серед цих способів варто назвати такі:

1. *Держава (без визначення особи чи представника)* [7; 8]. В одній із позовних заяв позивач вважав за необхідне вказати географічне зазначення країни, а також її столицю (“до Держави Україна, що знаходиться в центрі Європи, столиця Київ” [9]).

Подекуди позивачі не можуть чітко визначити відповідача у справі. Так, ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 07.03.2013 р. було залишено без руху позовну заяву ОСОБА_1 до Держави Україна, Дружківського міського суду про стягнення моральної шкоди. Серед недоліків було вказано й те, що позивач вказує як відповідача Державу Україна, але в інших вимогах у тексті позовної заяви просить визнати відповідачем Міністерство юстиції України [10].

Ухвалою Городищенського районного суду Черкаської області позовна заява до Держави Україна була визнана неподаною та повернута заявнику у зв'язку з тим, що позивачем у повному обсязі не були усунуті недоліки позовної заяви, а саме: не вказано належні дані про відповідача відповідно до вимог ст. 38 ЦПК України та ст. 170 ЦК України [11].

Таке визначення відповідача зустрічається достатньо рідко, що зазвичай призводить до залишення заяви без руху для уточнення відомостей про відповідача. Серед недоліків названо: “... не конкретизовано, хто саме є відповідачем по справі, в особі кого виступає Держава Україна як відповідач, не зазначено адреси, місце знаходження, місце проживання (перебування), поштового індексу, номерів засобів зв'язку” [12]. Хоча подекуди суди виходять за межі цих норм і переймають на себе функції визначення належного відповідача у справі та суб'єктів, які його уособлюють чи представляють, у тому числі на стадії відкриття провадження у справі. Так, суддя Вінницького районного суду Вінницької області, розглянувши матеріали цивільного позову ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Прокуратури Вінницького району, Прокуратури Ленінського району, третьої особи Управління Державного казначейства у Вінницькій області про відшкодування шкоди, заподіяної неправомірними діями органів дізнання та досудового слідства, у тому числі моральної шкоди в сумі 300 000 грн., залишила позов без руху у зв'язку з тим, що позивачем зазначено в якості відповідачів Прокуратуру Вінницької області та Прокуратуру Ленінського району, а відшкодування шкоди позивач просить здійснити шляхом стягнення відповідної суми шкоди з Державного бюджету України, хоча при цьому відповідачі не є розпорядниками коштів державного бюджету [13].

При вирішенні питання про відкриття провадження у справі за ОСОБА_1 до Держави Україна в особі міністра внутрішніх справ України Луценка Юрія

Віталійовича про відшкодування моральної шкоди Апеляційний суд Дніпропетровської області при розгляді апеляційної скарги на ухвалу Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 20 лютого 2013 р. про повернення позовної заяви підтвердив висновок суду першої інстанції про те, що не зазначено правильного найменування суду, до якого подається позов правильно вказати найменування відповідача, оскільки Луценко Ю. В. не є міністром внутрішніх справ на час розгляду справи та не може бути у зв'язку з цим представником Держави Україна [14].

Жданівський міський суд Донецької області при вирішенні питання про відкриття провадження у справі за позовом до Держави Україна про відшкодування матеріальної та моральної шкоди вказав, що відповідно до ч. 1 ст. 170 ЦК України держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом. Відтак, на думку суду, позивачу слід зазначити орган державної влади, який є учасником цих правовідносин та який несе права та обов'язки відповідача по справі [15].

2. *Держава в особі органу державного казначейства (державної казначейської служби)*, при цьому як в особі Державного казначейства України [16; 17], так і особі окремих його територіальних підрозділів [18].

В одній із справ позивач вказує, що відповідачем по справі є Держава Україна в особі Казначейства України, та наголошує, що відповідач — Казначейство України (установа з таким найменуванням на цей момент не існує) — знаходиться за адресою: 01000, м. Київ, вул. Грушевського, 12/2. Як з'ясував суд при вирішенні питання про відкриття провадження, за вищевказаною адресою знаходяться інші державні установи, а не Державна казначейська служба України, зокрема за вказаною адресою знаходяться Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та інші [19].

Дебальцевський суд Донецької області при вирішенні питання про відкриття провадження у справі вказав на недоліки у позовній заяві до Держави України у справі про відшкодування моральної шкоди. На думку суду, позивачем не вказані конкретні державні органи України, до яких він звертається з позовом про відшкодування моральної шкоди, тобто не вказані відповідачі, із зазначенням їх найменувань чи посад й місць служби посадової чи службової особи, поштових адрес, а також номерів засобу зв'язку, адрес електронної пошти, якщо такі відомі [20].

Апеляційний суд міста Києва, переглядаючи ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 20 червня 2012 р. по справі за позовом ОСОБА_2, ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Печерського районного суду м. Києва, Державної виконавчої служби України про відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями суду та державного органу, підтвердив висновок суду першої інстанції про наявність недоліків у позовній заяві. Так, на думку суду, звернення позивачів з позовом до Держави Україна в особі управління Державної судової адміністрації України в Дніпропетровській області про стягнення шкоди не відповідає п.п. 5, 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК України, тому що їх позовна заява не містить викладу обставин, якими позивач обґрунтовує вимоги та зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, а саме: ... не викладено обставин порушення вказаним відповідачем прав, свобод чи інтересів позивачів із зазначенням доказів їх підтвердження; не зазначено у позовній заяві, чи приймалося судове рішення або інший документ, стверджуючий факт неправомірних рішень, дій та бездіяльності з боку Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області [21].

ОСОБА_2 звернулась до адміністративного суду з позовом до Держави Україна в особі Президента України Ющенка Віктора Андрійовича про визнання незаконною бездіяльністю Держави України у випадку відмови її повноважного фінансового органу — Державного ощадного банку в особі його Слов'янськської філії як суб'єкта делегованих йому повноважень і зобов'язань перед вкладниками — повернути її початковий банківський вклад [22].

3. *Пасивна співучасть органів державної влади за участю державного казначейства.* У судовій практиці зустрічаються найрізноманітніші поєднання:

Державне казначейство України та Міністерство внутрішніх справ України [23; 24]; Державне казначейство України, відділ Державної виконавчої служби Головного управління юстиції в Одеській області, відділ Державної виконавчої служби Комінтернівського районного управління юстиції Одеської області [25]; Державне казначейство України, Прокуратура Тернопільської області, Прокуратура Чернівецької області, Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області [26]; Державне казначейство України, Прокуратура Чернівецької області, Прокуратура Вижницького району [27]; Державна казначейська служба України, Прокуратура Чортківського району Тернопільської області [28]; Державна казначейська служба України і Державна податкова служба України в Чернігівській області [29]; Державне казначейство України, Звенигородська міжрайонна прокуратура [30]; Державна казначейська служба України, Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю в Миколаївській області [31]; Державне казначейство України, Перший Малиновський відділ державної виконавчої служби Одеського міського управління юстиції [32]; Державне казначейство України, Управління внутрішніх справ України в Тернопільській області [33]; Державна казначейська служба України, Управління державної казначейської служби України в Гайворонському районі, Управління ветеринарної медицини в Гайворонському районі [34]; Державна казначейська служба України, Харківське міське управління Головного управління МВС України в Харківській обл., Прокуратура Київського району м. Харкова [35]; Головне управління державного казначейства України в Черкаській області, Військова прокуратура Черкаського гарнізону [36]; Головне управління Державного казначейства України у м. Києві, підрозділ примусового виконання рішень Головного управління юстиції у м. Києві [37] та ін.

4. *Пасивна співучасть (держави та органу державної влади, держави в особі двох або більше органів державної влади):* Держава Україна в особі Державної казначейської служби України та Управління МВС у Закарпатській області [38]; Держава Україна в особі Державної казначейської служби України, Міністерства юстиції України, відділ Державної виконавчої служби Дніпровського районного управління юстиції у м. Києві [39].

5. *Держава в особі органу державної влади, у тому числі з представництвом його інтересів іншим органом державної влади:* Держава Україна в особі Міністерства праці та соціальної політики України [40]; Держава Україна в особі Кабінету Міністрів України, в інтересах якого виступає Міністерство юстиції України [41].

6. *Конкретні органи державної влади.* Наприклад, Державна виконавча служба м. Армянськ [42]; відділ Державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві [43]; Жовтневий відділ виконавчої служби Харківського міського управління юстиції [44]; управління Пенсійного фонду України в м. Слов'янську [45].

Ухвалою Київського районного суду м. Полтави від 28 жовтня 2013 р. позовну заяву ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Держави Україна про визнання дій відповідача незаконними, відшкодування матеріальної та моральної шкоди залишено без руху, у зв'язку з невідповідністю її вимогам ст.ст. 119-120 ЦПК України, зокрема, через незазначення точної адреси та засобів зв'язку відповідача. У подальшому позовну заяву було визнано неподаною, законність та обґрунтованість чого підтвердив суд апеляційної інстанції [46].

Підставою для залишення заяви без руху стало те, що позивачі, вказуючи відповідачем Державу Україна, не зазначили, яка її бездіяльність підлягає оскарженню в суді та не вказали орган, садову особу тощо, що може виступати від імені Держави (тобто відповідача, який має адміністративну процесуальну правосуб'єктність). У поданому позові, на думку суду, не зазначено ні поштової адреси, ні інших засобів зв'язку з відповідачем по справі, що суттєво звууже можливість суду у випадку необхідності своєчасно здійснити термінові виклики чи повідомлення, з'ясувати причини неприбуття сторони до суду. Крім того, поданий

позов містить у собі вимогу встановити другого відповідача та залучити його до участі в справі, щодо чого суд вказує на положення ст. 52 КАС України, якою встановлюється порядок заміни неналежного відповідача та залучення співвідповідачів. Норма вказаної статті та викладені у позові вимоги без зазначення всіх обставин справи унеможливають прийняття рішення судом про заміну чи залучення іншого відповідача у справі на етапі прийняття позовної заяви. До початку розгляду справи правом визначити відповідача у справі в контексті принципу диспозитивності є виключне право позивача [47].

Такий спосіб визначення відповідача має певні ризики для позивача, оскільки адміністративна реформа досі не завершена і структура органів державної влади зазнає постійних змін. Хоча слід визнати, що суди у випадку ліквідації чи реорганізації тих чи інших органів державної влади, місцевого самоврядування здебільшого правильно визначають правонаступника або відповідний суб'єкт владних повноважень.

Так, відповідач у справі (Державна виконавча служба м. Армянськ) заперечував проти позову, доводячи, що відділ Державної виконавчої служби Армянського міського управління юстиції ліквідований, а до новоутвореної Державної виконавчої служби м. Армянськ не перейшли права й обов'язки ліквідованої юридичної особи. Суд, відхиляючи такі аргументи, визнав, що відповідно до ст. 1 Закону України "Про державну виконавчу службу" [48] Державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснює виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб (далі — рішень) відповідно до законів України. Завданням державної виконавчої служби є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом. Крім того, відповідно до п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження" від 26 грудня 2003 р. № 14 [49] при розгляді позовів фізичних і юридичних осіб про відшкодування шкоди, завданої діями державного виконавця, суди повинні виходити з положень ст. 11 Закону України "Про державну виконавчу службу", ст. 86 Закону України "Про виконавче провадження" [50], враховуючи, що в таких справах відповідачами можуть бути відповідні відділи Державної виконавчої служби, в яких працюють державні виконавці, та відповідні територіальні органи Державного казначейства України [42].

7. Пасивна співучасть органів державної виконавчої влади. Так, наприклад, Залізничний районний суд м. Сімферополя Автономної Республіки Крим розглядав цивільні справи за позовом до Державної фінансової інспекції в Автономній Республіці Крим та Державної фінансової інспекції України [51; 52].

8. Державне казначейство (Державна казначейська служба) як до служби в цілому [53; 54; 55], так і до конкретного регіонального [56] чи місцевого [57] підрозділу.

9. Процесуальна співучасть у разі об'єднання взаємопов'язаних позовних вимог до різних суб'єктів: Прокуратура АР Крим і держава України [58]; Державна виконавча служба у Великобурлуцькому районі та держава Україна в особі Головного управління Державного казначейства у Харківській обл. [59].

10. Посадова особа органу державної виконавчої влади. Так, Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області розглядав справу за позовом ОСОБА_1 до заступника начальника управління — начальника Державної виконавчої служби Івано-Франківської області, Головного управління юстиції в Івано-Франківській області про стягнення відшкодування за рахунок держави сатисфакції моральної шкоди, завданої незаконними діями та рішеннями, стягнення матеріальних збитків заступник начальника управління — начальника Державної виконавчої служби Івано-Франківської області [60].

Для повноти картини участі органів державної влади у справах про стягнення коштів державного бюджету під час розгляду справи беруть участь органи державної влади як *треті особи*, які пред'являють самостійні вимоги щодо предмета спору, на боці відповідача. Такими органами можуть виступати органи Державної казначейської служби (Державного казначейства) як служби в цілому [57], так і її територіальні органи [43; 45].

Участь органів Державної казначейської служби у якості третьої особи не завжди є логічною та має матеріально-правові передумови для цього. Так, наприклад, ОСОБА_2 звернувся до Окружного адміністративного суду м. Києва з позовом до відділу Державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві про визнання дій протиправними, стягнення проіндексованої суми відшкодування моральної шкоди, визначивши при цьому третьою особою Головне управління Державної казначейської служби у м. Києві та Публічне акціонерне товариство "Трест Київміськбуд-6".

Постановою Окружного адміністративного суду м. Києва від 22.11.2012 р. позов задоволено частково. Визнано протиправними дії відділу Державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві щодо неналежного надіслання стягувачу постанови про відкриття виконавчого провадження від 10.02.2012 р. по примусовому виконанню виконавчого листа № 2-113 від 12.12.2011 р. та неналежного проведення виконавчих дій з виконання виконавчого листа № 2-113 від 12.12.2011 р. по виконавчому провадженню № 636/3 або ВП № 31130100. Цим судовим рішенням стягнуто з Держави в особі Головного управління Державної казначейської служби України у м. Києві на користь ОСОБА_2 суму завданої моральної шкоди в розмірі 1 000,00 грн.

Що стосується задоволення вимог в частині стягнення з Держави в особі Головного управління Державної казначейської служби України у м. Києві на користь ОСОБА_2 суму завданої моральної шкоди в розмірі 1 000,00 грн., колегія суддів Київського апеляційного адміністративного суду не погодилась із висновком суду першої інстанції, виходячи із зазначеного нижче.

Відповідно до ст. 43 Бюджетного кодексу України та Положення про Державну казначейську службу України, затвердженого Указом Президента від 13.04.2011 р. № 460/2011, Державна казначейська служба України та її територіальні органи є окремими юридичними особами, які здійснюють розрахунково-касове обслуговування розпорядників державного бюджету, тобто фактично виконують функції банку.

Державна казначейська служба України є урядовим органом, кошти для якого виділяються з Державного бюджету України лише з визначеною метою, передбаченою бюджетною програмою. На рахунках Державної казначейської служби України обліковуються кошти, які закладені для його функціонування як юридичної особи, тобто на виплату заробітної плати працівникам, на закупівлю товарів, технічне обслуговування тощо.

Погашення зобов'язань, які виникли у державних органів, у тому числі і у зв'язку із завданням шкоди (збитків), здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, які обліковуються на рахунках розпорядника бюджетних коштів заподіювача шкоди, у випадку її доведення.

Враховуючи вищевикладене, колегія суддів зазначає, що шкода, завдана органом державної влади, повинна відшкодуватися за рахунок коштів бюджету, передбачених для цього органу, а останній зобов'язаний взяти всіх заходів для забезпечення відповідних асигнувань з цією метою, якщо його вина буде доведена в судовому порядку, що не суперечить ст. 56 Конституції України та ст. 1174 ЦК України.

На підставі ч. 2 ст. 11 КАС України суд апеляційної інстанції вважав за необхідне обрати той спосіб захисту, який відповідає фактичним обставинам справи і відновлює порушене право особи, а саме: стягнути з Державного бюджету України

через Головне управління Державної казначейської служби України в місті Києві на користь ОСОБА_2 суму завданої моральної шкоди в розмірі 1 000,00 грн. [43].

В іншому випадку участь Державної казначейської служби була визначена за відомими лише позивачу мотивами. ОСОБА_1 звернулась до Стрийського міськрайонного суду Львівської області із позовом до Стрийського управління Державної казначейської служби України Львівської області (третя особа — Державна казначейська служба України) про повернення незаконно стягнутих по рішенню суду коштів. Позивач просить стягнути з відповідача на свою користь суму безпідставно сплачених за боржника ОСОБА_2 аліментів у рахунок боргу по виконавчому листу в сумі 15 872,45 грн. та всі судові витрати по справі, вважаючи, що ці кошти необхідно стягнути з Держави в особі Стрийського управління Державної казначейської служби України Львівської області.

У судовому засіданні представник відповідача позовні вимоги заперечила та пояснила, що Стрийське управління Державної казначейської служби України Львівської області не може бути відповідачем у цій справі, оскільки в жодних відносинах із позивачем не перебувало, не порушувало права й інтереси останнього, а тому не може бути боржником щодо повернення незаконно стягнутих по рішенню суду аліментів.

Представник третьої особи в судовому засіданні позовні вимоги заперечив та пояснив, що твердження позивачки про відшкодування їй матеріальної шкоди внаслідок прийняття незаконного рішення суду є безпідставними, оскільки Державна казначейська служба України виплачує кошти у випадках, коли в діях судді при прийнятті незаконного рішення встановлений склад злочину за обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Крім того, позивачка ОСОБА_1 має право на стягнення таких коштів виключно із неналежного володільця, а не за рахунок держави. Тому представник вважав позовні вимоги позивачки про стягнення коштів із Стрийського управління Державної казначейської служби України у Львівській області безпідставними, оскільки останнє не перебувало в жодних відносинах із позивачкою, а тому і не могло порушити її права та законні інтереси.

Враховуючи те, що ОСОБА_1 не перебувала в жодних відносинах із відповідачем — Стрийським управлінням Державної казначейської служби України Львівської області, то він не порушував права та законні інтереси позивача, а тому позов є безпідставним. Тому суд у позові відмовив [57].

В іншому випадку участь Головного управління Державного казначейства України в Донецькій області обумовлена необхідністю вирішення питання про визнання дій управління Пенсійного фонду України в місті Слов'янську неправомірними і зобов'язання нарахувати та виплатити несплачену соціальну державну допомогу ОСОБА_2 як дитині війни у вигляді доплати до пенсії за віком [61].

Участь інших органів державної влади як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (органів прокуратури [55; 62]; відділів Державної виконавчої служби [54; 56], органів Міністерства внутрішніх справ України [53] та ін.), є виправданою, оскільки дійсно суд може вирішувати ті чи інші питання, які будуть мати преюдиційне значення у подальшому.

Визначення відповідача у справі, — безперечно, прерогатива позивача, саме за їхньою участю складається справа, саме ці особи набувають статусу позивача та відповідача у справі, виступають сторонами, матеріально-правовий спір між якими стає предметом судового розгляду. Інша справа — це судові рішення у справі, в якому судом встановлюється наявність чи відсутність правовідносин, констатується наявність факту порушення, оспорення чи невизнання суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу, а також закріплюється обов'язок того чи іншого суб'єкта усунути наслідки такого правопорушення.

Щодо стягнення коштів державного бюджету, то судова практика така ж різноманітна, як і з визначенням відповідача у справі. Основними варіантами такого визначення можна навести такі:

1. *Визначення безпосередньо держави як суб'єкта обов'язку* (“стягнути з держави” [30; 44]. Такий спосіб є, можливо, й найбільш правильним, оскільки саме цей суб'єкт виступає безпосереднім учасником матеріальних правовідносин, однак вже на стадії виконання рішення можуть виникати труднощі, пов'язані із забезпеченням реальності виконання. Обумовлено це, зокрема, неповнотою норм законодавства про виконавче провадження. Так, п. 2 ст. 8 Закону України “Про виконавче провадження” визначає дефініцію поняття “боржник”, яким може виступати лише фізична або юридична особа, визначена виконавчим документом. При цьому законом визначаються особливості регулювання відносин щодо стягнення в дохід держави або про вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави. У такому випадку, згідно із ч. 3 ст. 8 Закону України “Про виконавче провадження”, від її імені виступає орган, за позовом якого судом винесено відповідне рішення, або орган державної влади (крім суду), який відповідно до Закону прийняв таке рішення. За іншими виконавчими документами про стягнення в дохід держави коштів або про вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави від її імені виступають органи доходів і зборів. Подібних норм щодо виконання рішень стосовно держави цей Закон не встановлює.

2. *Визначення боржником держави в особі Державної казначейської служби* (Державного казначейства [23; 62], Державної казначейської служби [63], окремого підрозділу Державного казначейства чи Державної казначейської служби [37; 42; 59]). Навіть подекуди вказується код ЄДРПОУ, код банку МФО, конкретний рахунок Державної казначейської служби [16].

3. *Визначаючи державу або державу в особі Державної казначейської служби* як суб'єкта виконання обов'язку щодо сплати певних коштів, судом уточнюється порядок та/або спосіб стягнення: “стягнути з Держави Україна шляхом списання Державним казначейством України з єдиного казначейського рахунку” [29]; “стягнути з Держави Україна за рахунок коштів Державного бюджету України через Головне управління Державного казначейства України” [64]; “стягнути з Держави Україна шляхом списання з єдиного державного казначейського рахунку Державної казначейської служби України” [17]; “стягнути з Держави Україна ... шляхом списання вказаної суми Державним казначейством України з єдиного казначейського рахунку Державного бюджету України” [25]; “стягнути з Держави України в особі Державного казначейства України за рахунок коштів державного бюджету України” [27]; “стягнути з Держави Україна в особі Державного казначейства України за рахунок коштів Державного бюджету України, шляхом списання з розрахункового рахунку Державного казначейства України” [26].

4. *Подекуди суб'єктом обов'язку визначається не держава чи окремий орган, а об'єкт (Державний бюджет України)*, уточнюючи окремі аспекти порядку та/або способу виконання: “стягнути з Державного бюджету України шляхом списання коштів з рахунку Державної казначейської служби України” [55]; “стягнути з Державного бюджету України шляхом списання Головним управлінням Державної казначейської служби України у м. Києві з рахунку державного бюджету” [39]; стягнути з Державного бюджету України через Головне управління Державної казначейської служби України в місті Києві” [43]; “стягнути з Державного бюджету України за рахунок коштів, призначених на відшкодування шкоди, заподіяної фізичним та юридичним особам внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових чи службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень” [31]. За таких обставин також достатньо складно визначити боржника у виконавчому провадженні, оскільки таким чином не визначається навіть юридична особа, стосовно якої буде виконано виконавчий документ.

При цьому слід врахувати, що прийом щодо визначення у резолютивній частині судових рішень суб'єктом обов'язку саме бюджету використовується при вирішенні питання про розподіл судових витрат, які підлягають відшкодуванню державним коштом: “стягнути з держави за рахунок Державного бюджету України судові витрати” [34]; “стягнути з місцевого бюджету судові витрати” [45]. У цьому випадку, вирішуючи питання про розподіл судових витрат, суд, слідуючи вимозі про обов'язкову участь органів державної казначейської служби як відповідача у справі, фактично вирішує питання про права та обов'язки осіб, які можуть не брати участі у справі.

У разі вирішення питання про стягнення коштів з держави за рахунок державного бюджету, визначаючи порядок розподілу судових витрат, суди достатньо часто цей обов'язок покладають на відповідні органи державної влади (стягнути з відділу Державної виконавчої служби м. Армянськ суму витрат на правову допомогу [42]; стягнути з Інспекції державного архітектурного-будівельного контролю в Миколаївській області судові витрати [31]). А рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 15.03.2013 р., яким стягнуто з держави моральну шкоду, завдану державним службовцем при здійсненні ним своїх повноважень, обов'язок відшкодування судових витрат у справі (судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи) визначено як солідарний обов'язок конкретної фізичної особи та Головного управління юстиції в Івано-Франківській області [60].

У цьому випадку також виникають питання з приводу правомірності підстав покладення обов'язку відшкодувати судові витрати на відповідні органи державної влади як суб'єкта владних повноважень чи юридичної особи публічного права, а також посадові особи.

5. Визначення державного казначейства чи державної казначейської служби як боржника при стягненні коштів державного бюджету: “стягнути з Державного казначейства України” [54]; “стягнути з Державної казначейської служби України за рахунок коштів державного бюджету” [38]. Такий підхід не може бути визнаний прийнятним саме з позицій врахування статусу органів державної влади як юридичних осіб публічного права.

6. Мають місце і більш складні випадки, як з позицій розуміння, так і подальшого виконання судових рішень. Так, наприклад, у провадженні Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим перебувала цивільна справа, в якій було об'єднано вимоги до Прокуратури Автономної Республіки Крим про відшкодування матеріальної і моральної шкоди та до Держави Україна в особі Державного казначейства України за участю заінтересованих осіб — Державної виконавчої служби Центрального району м. Сімферополя АР Крим, Головного управління Державного казначейства України в АР Крим, Прокуратури АР Крим про стягнення суми у зв'язку з простроченням виконання грошового зобов'язання. У подальшому позивач уточнив позовні вимоги, згідно з якими просив стягнути з відповідачів Держави України в особі Державного казначейства України, Прокуратури АР Крим і відділу Державної виконавчої служби Центрального району м. Сімферополя завдану йому матеріальну шкоду 8782 грн. 88 коп. та моральну шкоду 10 000 грн. у зв'язку з тривалим невиконанням судового рішення.

У зв'язку із смертю ОСОБА_3 його дружина як спадкоємець підтримала заявлені позовні вимоги, мотивуючи тим, що згідно з рішенням суду від 07.08.2001 р. на користь ОСОБА_3 було стягнуто з Держави України 9 510 грн. 59 коп. Рішення було виконане ВДВС Центрального району м. Сімферополя лише 09.08.2006 р. внаслідок інфляції за роки невиконання рішення суду втрати склали 3 931 грн. 94 коп. Окрім цього, позивач просила стягнути за вказаний період за користування чужими грошовими коштами 3 519 грн. 46 коп. і 3 % річних за 4 роки 8 місяців — 1 331 грн. 98 коп.

У результаті судового розгляду справи це було підтверджено, тим паче, що відповідачі не оспорювали суму, розраховану позивачем. У зв'язку з цим, суд визнав право за ОСОБА_3 на відшкодування матеріального збитку у вказаній сумі.

На підставі цього суд ухвалив рішення про стягнення з Держави України в особі Державного казначейства України, Прокуратури АР Крим і ВДВС Центрального району м. Сімферополя суми солідарно [58].

Відповідно до актів цивільного законодавства солідарне зобов'язання виникає у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання (ч. 1 ст. 541 ЦК України). У наведеному вище випадку достатньо складно визначити боржників, які складають пасивну співучасть у борговому зобов'язанні, оскільки жоден із них не виступає самостійним суб'єктом матеріально-правових відносин, а також темпоральні межі існування солідарного зобов'язку між солідарними боржниками (ст. 543 ЦК України), а ще складніше уявити можливість та механізм здійснення права на зворотну вимогу солідарним боржником, який виконав солідарний зобов'язок (ст. 544 ЦК України).

7. Ще одним способом є формулювання резолютивної частини судового рішення про стягнення коштів з Державного бюджету України, яке містить вказівку про наявність зобов'язання, а також встановлює зобов'язок щодо здійснення майнового відшкодування: "Відшкодувати за рахунок коштів Державного бюджету України моральну шкоду, яку було завдано ОСОБА_1. Зобов'язати Державну казначейську службу України виплатити з рахунку Державного бюджету України ОСОБА_1 80 000 грн." [35].

Щодо положень чинного законодавства, то системний розгляд питання механізму стягнення за рішенням суду збитків засобами державного бюджету за своєю структурою є складним і охоплює сукупність нормативно-правових актів різних галузей права (цивільного права, цивільного процесуального права, виконавчого права, бюджетного права, кримінального права та інші), які можуть по-різному визначати суть однієї й тієї ж самої категорії.

У положеннях чинного законодавства та у правозастосовній практиці у справах стягнення бюджетних коштів відповідачем може визначатися *держава* як окремий суб'єкт права (наприклад, про державу як учасника цивільних відносин, який на самостійних засадах несе відповідальність за власними зобов'язаннями, йдеться у ст. 174 ЦК України; про відшкодування шкоди державою закріплено у положеннях ст.ст. 1173–1176 та інших).

Правило про цивільно-правову відповідальність держави закріплене у ст. 56 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на відшкодування *за рахунок держави* чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Статтею 11 Закону України "Про державну виконавчу службу" визначено, що шкода, завдана державним виконавцем фізичним чи юридичним особам під час виконання рішення, підлягає відшкодуванню у порядку, передбаченому законом, *за рахунок держави*.

Про відшкодування шкоди *за рахунок коштів державного бюджету* йдеться у ст. 4 Закону України "Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду" [65].

Відповідно до ст. 1173 ЦК України шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, *відшкодовується державою*, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів.

При цьому визначено, що майнова відповідальність держави настає незалежно від того, незаконною діяльністю якої гілки влади завдано шкоди — законодавчою, виконавчою або судовою [66, с. 98–99]. У цивільному законодавстві держава вважається боржником у недоговірному зобов'язанні у випадку, коли майнову чи немайнову шкоду було завдано певним органом державної влади як владним органом, наприклад, під час незаконного рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади (ст. 1173 ЦК України); незаконних рішень, дій чи бездіяльності посадової чи службової особи органу державної влади при здійсненні нею своїх повноважень (ст. 1174 ЦК України); прийняття органом державної влади нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований, (ст. 1175 ЦК України) та в інших випадках незаконної реалізації владної компетенції зі сторони уповноваженого суб'єкта публічного права.

У Законі України “Про гарантії держави щодо виконання судових рішень” містяться положення про субсидіарну відповідальність держави за зобов'язаннями її бюджетних організацій (наприклад, у ч. 1 ст. 2 зазначеного Закону закріплені *державні гарантії* щодо виконання рішення суду про стягнення коштів та щодо зобов'язання вчинити певні дії стосовно майна, боржником за яким є державний орган, державні організації, юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства). Крім цього, відповідно до ч. 1 ст. 3 цього Закону виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, здійснюється шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу, а у разі відсутності у зазначеного державного органу відповідних призначень — додатково за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду та виконавчих документів.

Постановою Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” № 4 від 31 березня 1995 р. [67] передбачено, що при розгляді справ за позовами про відшкодування моральної шкоди на підставі ст. 56 Конституції України, при встановленні факту заподіяння такої шкоди незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, місцевого самоврядування або їх посадових чи службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень вона підлягає відшкодуванню за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування (п. 10¹).

У фінансовому законодавстві закріплено правило, відповідно до якого при здійсненні господарської діяльності розпорядники бюджетних коштів повинні керуватись положенням ч. 6 ст. 51 Бюджетного кодексу України, згідно з яким будь-які зобов'язання, взяті фізичними та юридичними особами без відповідних бюджетних асигнувань або ж з перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України, Законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет на відповідний рік, вважаються небюджетними зобов'язаннями і не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Узяття таких зобов'язань є бюджетним правопорушенням. У той же час відповідно до положень ч. 2 ст. 5 Закону України “Про господарську діяльність у Збройних силах України” [68] субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями військових частин несе такий орган державної влади, як Міністерство оборони України.

Тому існує практика подання позовів до органу державної влади як юридичної особи публічного права за власними зобов'язаннями, до органу державної влади за зобов'язаннями підвідомчих йому державних установ у разі недостатності коштів в останніх (наприклад, закріплена положеннями Закону України “Про господарську діяльність у Збройних силах України” субсидіарна відповідальність Міністерства оборони України за зобов'язаннями військових частин), до Держави України як субсидіарного відповідача за зобов'язаннями своїх публічних утворень (наприклад, відповідно до Закону України “Про гарантії держави щодо виконання судових рішень”).

Існуюча нині в деяких ситуаціях практика визначення боржника у вигляді “Державного бюджету України” у справах про стягнення коштів з Державного бюджету України суперечить положенням ст. 11 Закону України “Про виконавче провадження”, згідно з яким боржником може бути фізична або юридична особа, яка зобов’язана вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення.

Крім того, наведене вище визначення боржника у виконавчому документі не відповідає положенням ст. 19 Закону України “Про виконавче провадження”, оскільки в цьому випадку не може бути вказане місцезнаходження боржника. Щодо цього державний виконавець повинен відмовляти у відкритті виконавчого провадження з виконання виконавчого документа, який видається на виконання рішення суду, за наявності підстав, перелік яких визначений ст. 26 Закону України “Про виконавче провадження”. Однією з таких підстав є невідповідність виконавчого документа змісту ст. 19 Закону України “Про виконавче провадження”, якою визначені обов’язкові вимоги до виконавчих документів, що підлягають виконанню державною виконавчою службою. Це, зокрема, найменування або ім’я стягувача і боржника, їх місцезнаходження або місце проживання та ін.

Крім цього, у процесі розгляду та вирішення справ щодо майнової відповідальності суб’єктів публічного права традиційно наявна певна відмінність норм про цивільне, господарське та адміністративне судочинство.

Зокрема відповідно до ст. 21 ГПК України сторонами у процесі можуть бути підприємства та організації, зазначені у ст. 1 цього кодексу. Відтак у розумінні ГПК України, якщо певна особа зазнала у процесі своєї підприємницької діяльності збитків через владні дії якогось органу державної влади, вона має право подати відповідний позов до певної організації.

У той же час слід звернути увагу на те, що, по-перше, не за усіма органами державної влади (їх структурними підрозділами) закріплюється статус юридичної особи (і цим активно користуються представники цих владних органів у суді для формування передумов відмови в задоволенні позовних вимог проти них, адже структура, яка не є юридичною особою, не може виступати в ролі відповідача). По-друге, у положеннях норм матеріального права відповідачем по цих справах визначається *держава*, а не юридична особа, зокрема у ст. 1173 ЦК України закріплено, що шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади при здійсненні ним своїх повноважень, відшкодовується державою, незалежно від вини цих органів. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 176 ЦК України створені державою юридичні особи не відповідають за зобов’язаннями держави. У підсумку наявна така ситуація: якщо позов про стягнення збитків коштами державного бюджету буде подано до певного органу державної влади як організації, то він не підлягає задоволенню на підставі ч. 2 ст. 176 ЦК України.

Аналогічна неоднозначна ситуація спостерігається в адміністративному судочинстві. Згідно з ч. 3 ст. 50 КАС України відповідачем у адміністративній справі є суб’єкт владних повноважень, якщо інше не встановлено цим кодексом. Тобто гіпотетично орган державної влади може бути відповідачем, якщо позов про відшкодування шкоди заявлений одночасно з адміністративним позовом (наприклад, подання разом з адміністративним позовом про визнання дій певного співробітника МВС України неправомірними цивільного позову про стягнення моральної шкоди). Однак якщо такого не сталося (наприклад, адміністративний позов був вирішений раніше) — така справа не може розглядатись у порядку адміністративного судочинства, а також не можуть вирішуватись за правилами цивільного або господарського судочинства питання щодо особи відповідача.

Згідно з ч. 2 ст. 30, п. 2 ч. 2 ст. 119 ЦПК України позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава, тобто органи державної влади, через які держава у контексті ст. 170 ЦК України здійснює свої повноваження (у тому числі як відповідач), в цьому процесуальному Законі взагалі не згадуються.

У ситуації визнання держави відповідачем у справах стягнення бюджетних коштів цілком обґрунтованим постає питання визначення у позовній заяві ідентифікуючих ознак держави як відповідача у справі, адже позовна заява відповідно до ст. 119 ЦПК України повинна містити ім'я (найменування) позивача і відповідача, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі.

Попри визнання у ч. 2 ст. 30 ЦПК України можливості виступу держави як сторони у цивільному процесі, в момент провадження по справі та виконання судового рішення проти держави вимагається персоналізація інтересів держави через діяльність конкретних уповноважених органів державної влади. Поняття “держава” є абстрактним поняттям, а в судовому рішенні для належного його виконання слід чітко ідентифікувати особу відповідача.

Через все це, у справах про стягнення коштів за рахунок державного бюджету набула поширення практика, коли залежно від виду судочинства держава як відповідач набуває статусу або організації, або суб'єкта владних повноважень, або власне держави в особі відповідного органу державної влади. Ця нечіткість положень чинного законодавства щодо особи відповідача по цих справах та витрата в зв'язку з цим значної кількості часу для визначення цього відповідача часто призводять до поширення фактів відмов у проведенні виплат з державного бюджету з посиленням на пропущення строку подання рішення до виконання.

Виходячи з наведених вище положень цивільного законодавства у позові до держави, саме вона (а не орган державної влади) повинна позначатися відповідачем у таких категоріях справ. Покладання у цих випадках відповідальності держави (а не органу державної влади) за завдану шкоду підвищує гарантії прав потерпілих, оскільки їхнє право на повне та своєчасне відшкодування збитків стає більш реальним. Крім цього, слід зазначити, що безпосередня цивільно-правова відповідальність держави в цій ситуації обумовлена наявністю вини держави, яка несе відповідальність за дії створених органів, так як останні у цивільних відносинах реалізують цивільну правосуб'єктність держави у межах своєї компетенції.

Окремі вчені щодо цього цивільно-правову відповідальність держави як носія майнових прав і обов'язків пропонують розглядати через відповідальність казни [69, с. 402], коли майновою базою відповідальності держави виступає незакріплене за створеними нею організаціями майно (це, як правило, кошти державного бюджету). Погоджуючись на доктринальному рівні із зазначеною тезою, зауважимо, що нині наведену схему можна віднайти в окремих нормативно-правових актах, про що вказувалось раніше.

Від відповідальності держави (державного бюджету, казни) слід відрізнити ті положення чинного законодавства, які дозволяють зробити висновок про можливість відшкодування завданої шкоди *безпосередньо органом державної влади (окремо від держави)* як юридичної особи публічного права. Про цивільно-правову відповідальність органу державної влади як учасника цивільних відносин йдеться у ситуаціях неналежного виконання взятих зобов'язань зі сторони органу державної влади — юридичної особи публічного права (у випадках, коли шкода виникла не внаслідок владної діяльності, а через реалізацію своїх правомочностей як юридичної особи, створеної державою). Аналогічний підхід закріплений й у господарському праві, де у ст. 2 ГК України визначено, що учасниками відносин у сфері господарювання (а відтак і потенційними боржниками за зобов'язаннями), крім фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, виступають й органи державної влади, які наділені господарською компетенцією. У ст. 8 ГК України “Участь держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в господарській діяльності” закріплюється, що господарська компетенція органів державної влади та органів місцевого самоврядування реалізується від імені відповідної державної чи комунальної установи. Тому слід констатувати, що в чинному цивільному законодавстві закріплено дуалізм цивільно-правового статусу органів державної влади

як істотний чинник визначення передумов, мети та особливостей участі цих осіб у речових та зобов'язальних відносинах. За своєю сутністю (публічно-правовою характеристикою) всі органи державної влади реалізують інтереси держави на підставі встановленої законом компетенції у відповідній сфері (у тому числі й у цивільних відносинах). У цих випадках зазначені суб'єкти публічного права діють від імені та в інтересах держави як її органи, які здійснюють її цивільну правоздатність, а їхнє правове становище як структурних підрозділів держави-учасника визначається у гл. 9–11 ЦК України. Держава при цьому несе безпосередню цивільно-правову відповідальність за завдану ними шкоду. Визначення цивільно-правового статусу органів державної влади як юридичних осіб публічного права (див. напр. п. 11 Загального положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України [70]) пов'язано із необхідністю забезпечення матеріально-технічних умов процесу виконання поставлених перед ними завдань. Щодо останньої форми участі органів державної влади у цивільних відносинах, на неї слід поширювати загальні норми, що регулюють правовий статус юридичних осіб (гл. 7 ЦК України), та залучати такі організації до майнової відповідальності як самостійних учасників майнових відносин на загальних засадах.

Про окрему майнову відповідальність органів державної влади (організацій) можна вести мову, наприклад, у разі порушення ними договірних зобов'язань, укладання яких пов'язано із ресурсним забезпеченням виконання органом державної влади покладених законодавством завдань. Можлива також недовірлива цивільно-правова відповідальність органу державної влади як учасника цивільних відносин, яка настає тоді, коли було завдано шкоди джерелом підвищеної небезпеки, володільцем якого виступає зазначена особа (ст. 1187 ЦК України), адже у нинішньому цивільному законодавстві збережено принцип несення відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки не тільки власника цього джерела (наприклад, держави), але й особи, яка володіє зазначеним джерелом на іншій правовій підставі (п. 2 ст. 1187 ЦК України). Логічним продовженням цього є закріплене у ст. 176 ЦК України розмежування відповідальності, коли держава не відповідає за зобов'язаннями створених нею юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом, а юридичні особи, створені державою, не відповідають за зобов'язаннями держави.

Аналогічний підхід закріплений у положеннях виконавчого права, де також є закріплена секуляризація відповідальності органів державної влади (бюджетних установ) як зобов'язаних осіб за власними зобов'язаннями від відповідальності держави (наприклад, у ч. 2 ст. 3 Закону України “Про виконавче провадження” йдеться про можливість окремого стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів або з бюджетних установ).

Отже, такі суб'єкти публічного права, як органи державної влади, органи місцевого самоврядування, бюджетні установи, казенні підприємства та інші, за якими законодавством закріплено статус юридичної особи публічного права, відповідно до положень чинного законодавства можуть самостійно нести майнову відповідальність за власними зобов'язаннями виключно наявними в розпорядженні грошовими засобами, виділеними засновником для виконання мети їхнього створення. При недостатності цих коштів субсидіарну відповідальність повинен нести власник майна — держава.

Положення про субсидіарну відповідальність одного суб'єкта права за зобов'язаннями іншого закріплено у положеннях чинного законодавства України. Зазначена у цивільному законодавстві самостійна майнова відповідальність юридичних осіб (п. 1 ст. 96 ЦК України) не означає, що вона є виключною відповідальністю, і за борги особи не повинні й не можуть додатково відповідати своїм майном інші особи (наприклад, гаранті).

Така позиція підтверджена у правозастосовчій діяльності. Так, у п. 1 листа Вищого арбітражного суду України “Щодо відповідальності юридичних осіб, за

якими майно закріплено на праві оперативного управління” [71] міститься рекомендація судам, відповідно до якої у випадку недостатності у державних підприємств і установ коштів чи майна, яке згідно з судовим рішенням підлягає стягненню, відповідальність повинен нести власник майна (тобто держава — *прим. авт.*) із залученням його до участі у справі як співвідповідача.

У науці цивільного права та у правозастовчій практиці наголошується на неурегульованості питання вироблення єдиних підходів у визначенні (персоніфікації) осіб, які повинні виступати в суді від імені держави під час притягнення держави до майнової відповідальності за завдану шкоду юридичним та фізичним особам незаконними діями державних органів (п. 39 Інформаційного листа Вищого господарського суду України “Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України” [72]).

У деяких випадках через наявність прогалин у законодавстві взагалі неможливо визначити орган державної влади, який може представляти інтереси держави. Так, згідно з вимогами ст. 1177 ЦК України майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, відшкодовується державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною. Судова практика застосування цих цивільно-правових норм є достатньо неоднозначною, що подекуди унеможливує визначити належного відповідача та ухвалити законне й обґрунтоване рішення.

Враховуючи, що цивільним законодавством України не врегульовано порядок відшкодування державою шкоди, завданої фізичній особі внаслідок неправомірних дій посадових або службових осіб органу державної влади, суди, виходячи із положень ст. 8 ЦК України, вважають необхідним застосувати до спірних правовідносин положення ч. 1 ст. 4 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду”, який регулює подібні за змістом цивільні правовідносини, та стягнути компенсацію завданої позивачу моральної шкоди за рахунок коштів державного бюджету [24].

В інших випадках суди сформулювали висновки, що до цих правовідносин неможливо застосувати ні аналогію закону, ні аналогію права — Закон України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду”, оскільки цей Закон (як і його ст. 4) встановлює вичерпний перелік підстав та умов його застосування, які не є подібними до правовідносин, що врегульовані ст. 1177 ЦК України та передбачають прийняття спеціального закону [41; 53].

Окремим складним та специфічним є також питання визначення суб’єктного складу в момент покладання субсидіарної відповідальності за зобов’язаннями державних бюджетних установ (зокрема за наслідками невдалої їхньої прибуткової діяльності в межах закону), які не є органами державної влади у разі недостатності в них грошових ресурсів для відшкодування шкоди. Проблема полягає у тому, що неправильне визначення належного відповідача може призвести до відсутності мети процесу, відмови у задоволенні позову через неправильне визначення суб’єктного складу спірного правовідношення. Щодо цього прослідковується наявна колізія чинних норм права.

Кожен орган державної влади є “головним”, компетентним органом влади (за ними прописується статус головних розпорядників бюджетних коштів), який представляє інтереси держави у відповідній сфері і відповідає за їхню реалізацію. Такі повноваження охоплюються змістом їхньої владної компетенції як органів державної влади. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 51 Бюджетного кодексу України відповідальність за управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за виконанням процедур та вимог, встановлених Бюджетним кодексом України, несуть розпорядники бюджетних коштів. Крім цього, залучення у процес у справах щодо додаткової відповідальності держави за зобов’язаннями неплатоспроможної

державної бюджетної установи органу державної влади (його відповідних посадових осіб), у підпорядкуванні якого знаходиться ця особа-боржник, сприяє всебічному, повному й об'єктивному встановленню судом дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, спрямоване сприяти захисту прав держави як сторони спору та недопущенню прийняття несприятливого для цього органу державної влади рішення суду.

Залучення до справи органу державної влади, у підпорядкуванні якого знаходиться організація-боржник, обумовлено також тим, що прийняте судове рішення впливає на права та обов'язки цього органу державної влади (наприклад, відповідно до п. 2.11 Порядку виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів [73] після здійснення безспірного списання коштів з рахунку державного бюджету, Державне казначейство України інформує відповідний орган державної влади, в підпорядкуванні якого знаходиться установа, посадова, службова особа якої вчинила незаконні рішення, дії чи бездіяльність, про відшкодування шкоди громадянам із зазначенням її розміру для вжиття заходів, передбачених законодавством). Цей факт може стати чинником попередження у подальшому таких правопорушень з боку установи-боржника та інших державних установ.

Відкритим щодо цього залишається питання залучення у процес органів Державної казначейської служби України. Обґрунтування такого стану справ пов'язано із запровадженням у вітчизняному законодавстві казначейської форми обслуговування Державного бюджету України. Так, відповідно до п. 4 Положення про Державну казначейську службу України [74] всіма питаннями виділення бюджетних коштів видають органи Державної казначейської служби. Тому поширеною є практика визнання боржником у виконавчому документі, виданому на виконання рішення про стягнення коштів з державного бюджету, *органів Державної казначейської служби*.

Зокрема відповідно до п. 36 Порядку виконання рішень про стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів або боржників стягувачі подають документи, зазначені у п. 6 цього Порядку до *органу казначейства* за місцезнаходженням органу державної влади, внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності якого завдано шкоду [4]. Серед таких судових рішень переважна більшість — це рішення щодо стягнення матеріальної або моральної шкоди, завданої громадянам та юридичним особами незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду [2].

Висновок про необхідність залучення у судових справах проти держави (у тому числі держави як субсидіарного відповідача) від її імені та в її інтересах фінансових органів влади обґрунтовується тим, що це повноваження охоплюється змістом їхньої владної компетенції. Наприклад, згідно з п. 4 Положення про Державну казначейську службу України [74] Казначейство України відповідно до покладених завдань здійснює безспірне списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду. Більш того, у положеннях законів України про затвердження державного бюджету на відповідний рік Державне казначейство України вважається головним розпорядником бюджетних коштів за програмою 3504030 "Відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, відшкодування громадянину вартості конфіскованого та безхазяйного майна, стягнутого в дохід держави".

Однак у ситуаціях залучення органів Державної казначейської служби України як представників держави у судових справах про стягнення бюджетних коштів виникає питання джерел здійснення такого стягнення. Справа у тому, що відповідно до п. 16 Положення про Державну казначейську службу України [74] органи

казначейства є юридичними особами публічного права. Відтак покладення стягнення на майно або кошти на рахунках цих організацій буде порушенням норм ст. 176 ЦК України, де закріплено розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави та створених нею юридичних осіб. Органи Державної казначейської служби як організації здебільшого жодним чином не порушують прав стягувача.

У таких справах способом поновлення порушених прав позивачів є стягнення коштів Державного бюджету України, тобто майнову відповідальність повинна нести держава. Тому актуалізуються висловлені пропозиції вчених про необхідність встановлення обов'язку діяльності єдиного *державного органу* — *центрального фінансового органу*, який репрезентував би державу у всіх відносинах під час розпорядження належних їй грошових коштів за державним бюджетом, у тому числі й у зобов'язаннях із відшкодування шкоди [75, с. 147]. Цей орган державної влади є органом, через який держава реалізує свої повноваження як власник коштів державного бюджету.

Отже, при виконанні рішень суду із стягнення бюджетних коштів слід врахувати подвійність правового становища органів Державної казначейської служби. Зазначені організації як юридичні особи публічного права володіють ознакою майнової відокремленості і за ними закріплюється на відповідному титулі державне майно та відокремлюються на рахунках фінансові ресурси власної діяльності. У той же час зазначені органи уповноважені розпоряджатися від імені та в інтересах держави коштами Державного бюджету України та коштами місцевих бюджетів, тобто здійснюється окремо облік на різних рахунках коштів певної організації Державної казначейської служби України, кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Стягнення коштів за рахунок державного бюджету шляхом безспірнього їх списання ні в якому разі не слід проводити з рахунків органу Державної казначейської служби України як юридичної особи публічного права.

У підсумку варто зазначити, що саме *центральный орган виконавчої влади, який забезпечує формування державної фінансової політики*, слід залучати у процес та на стадії виконання судового рішення щодо стягнення збитків за рахунок держави (тобто під час безпосередньої цивільно-правової відповідальності держави та під час субсидіарної відповідальності держави за зобов'язаннями її суб'єктів публічного права).

При цьому зазначені фінансові органи не є окремими сторонами (боржниками) спору між кредитором держави та державою. Органи Державної казначейської служби відіграють роль фонду (банку), на якому акумулюються засоби Державного бюджету України. Тому при визначенні відповідача (боржника) застосовується той самий принцип, як і з будь-якою юридичною особою-відповідачем (боржником), в якого відкритий поточний рахунок у відповідному банку. В органах Державної казначейської служби України відсутня вина щодо порушення прав та інтересів позивача проти держави. Відтак зазначені органи державної влади не слід визначати у суді як відповідачів або співвідповідачів. У цьому випадку наявна відповідальність держави — казни (тобто відповідальність держави в особі відповідного органу державної влади, в системі якого було здійснене порушення через відшкодування збитків органами Державної казначейської служби коштом Державного бюджету). Зазначені фінансові органи влади виступають у статусі органу державної влади (у контексті ст. 170 ЦК України), тобто є структурними частинами держави як суб'єкта права.

Зрештою, така теза повинна знайти своє нормативно-правове підтвердження у ч. 2 ст. 3 Закону України “Про виконавче провадження”, де лише йдеться про те, що стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами Державного казначейства України в установленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Встановлення механізму відповідальності держави в особі свого центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики,

актуалізується в умовах постійної реорганізації цих органів та змін назви їх найменувань (перетворення органів Державного казначейства України в органи Державної казначейської служби України) [74]. Зокрема така реорганізація в системі Державного казначейства на практиці стає базою для виникнення випадків невиконання судових рішень проти держави, коли суд відмовляє у задоволенні позову про стягнення коштів за рахунок державного бюджету, оскільки органи Державної казначейської служби через перетворення є іншими юридичними особами та не були стороною у справі, щодо яких було ухвалено відповідне рішення суду на користь стягувача [76].

Наведений вище механізм несення майнової відповідальності держави в особі відповідних органів державної влади за зобов'язаннями осіб публічного права коштами державного бюджету повинен мати загальний характер і поширюватися на усі справи про стягнення коштів за рахунок державного бюджету. Слід підтримати позицію тих учених, які вказують на недоцільність здійснення стягнення з органів державної влади як їх субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями підвідомчих їм організацій [77, с. 247], адже майнової бази такої відповідальності цих осіб у чинному законодавстві (через запровадження казначейської системи обслуговування державного бюджету) не створено. Тому достатньо обґрунтовано є та позиція, відповідно до якої у зв'язку з відсутністю єдиного універсального відповідача, який виступає від імені держави у справах відшкодування збитків бюджетними коштами, було б правильно закріпити у законодавчому порядку можливість пред'явлення позову до Держави України як субсидіарного відповідача з подальшим обов'язком суду визначити належний орган або особу, до компетенції яких належить обов'язок виконання заявленої позивачем вимоги [78, с. 120].

Слід наголосити, що основним відповідачем у справах щодо субсидіарної відповідальності держави залишається відповідна державна бюджетна установа як юридична особа. При цьому для уникнення передумов створення привілейованого становища установ, створених державою порівняно з іншими учасниками цивільних відносин, у діяльності яких можливе настання субсидіарної відповідальності, умовою залучення власника майна установи до субсидіарної відповідальності повинна бути не тільки відсутність в основного боржника бюджетних коштів, але й встановлення того факту, що останній відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу.

Тому суперечливим є положення ч. 2 ст. 5 Закону України "Про господарську діяльність у Збройних силах України", відповідно до якого субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями військових частин несе певний орган державної влади (Міністерство оборони України). Субсидіарним відповідачем у цих справах повинні виступати не органи державної влади, а сама держава в особі своїх фінансових органів державної влади та визначеного у судовому порядку органу державної влади, який виступає від імені держави засновником організаційних утворень — боржників (наприклад, Міністерство оборони України щодо військових частин).

Слід мати на увазі, що особа, яка несе субсидіарну відповідальність (держава), повинна до задоволення вимоги, пред'явленої їй кредитором, повідомити про це основного боржника (державну бюджетну установу-боржника), а при пред'явленні позову — подати клопотання про залучення основного боржника до участі у справі. Ці повноваження обумовлені тим, що за загальним правилом п. 4 ст. 619 ЦК України та ст. 1191 ЦК України у випадку задоволення вимог кредитора особою, яка несе субсидіарну відповідальність при відсутності вини цієї особи у виникненні зобов'язання, остання набуває право регресної вимоги до основного боржника у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом. Аналогічне правило закріплене у нормах бюджетного законодавства: кошти, відшкодовані державою з Державного бюджету України, вважаються збитками Державного бюджету України, і держава має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи, якщо вина цієї особи є встановленою у судовому порядку [79, с. 521].

Це правило закріплене також у п. 3 ст. 27 Закону України “Про центральні органи виконавчої влади” [80], де надане право держави на зворотну вимогу (регрес) до посадових осіб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, які завдали шкоду, у розмірах і порядку, визначених законодавством. З цією метою органи державної казначейської служби подають органам прокуратури інформацію щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, судів, та сум безспірно списаних коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти державного бюджету (п. 2.9 Порядку виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів [73]). І у разі встановлення у діях посадової, службової особи державного органу (наприклад, органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду) складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, держава в установленому порядку реалізує право зворотної вимоги (регресу) до такої особи щодо відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України, у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інше не встановлено законом (п. 2.10 Порядку виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів [73]). У випадку, якщо рішенням суду не встановлено складу злочину в діях зазначених осіб, органи державної влади після виконання рішень суду про стягнення коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти державного бюджету, проводять службове розслідування щодо причетних посадових, службових осіб цих органів.

Представниками інтересів держави у судових справах про стягнення бюджетних коштів уповноважені виступати й *органи прокуратури*. Так, про органи прокуратури, які виступають на стороні держави, йдеться у ч. 2 ст. 6 Закону України “Про гарантії виконання судових рішень”, де зазначені органи влади беруть участь в інтересах держави у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України. Водночас слід зазначити, що участь прокурора у таких справах повинна бути чітко визначена: як відповідача або як представника держави.

Так, з позицій процесуального значення визнання позову можна навести таку справу. ОСОБА_3 звернулась до Вишницького районного суду Чернівецької області із вимогою про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями прокуратури та суду, визначивши відповідачами Державне казначейство України, Прокуратуру Чернівецької області та Прокуратуру Вишницького району. У судовому засіданні представник прокуратури Чернівецької області визнав позов частково, а представники прокуратури Вишницького району Чернівецької області та Державного казначейства України позовні вимоги не визнали, просили суд відмовити позивачу в задоволенні позову [27].

У зв’язку з цим, може бути корисним досвід законодавства зарубіжних країн, відповідно до якого Державне казначейство періодично публікує список відомств, яким можна пред’явити позов і які уособлюють державу [81, с. 131].

У підсумку слід зазначити, що чинним законодавством передбачено різні механізми стягнення збитків за рахунок коштів державного бюджету. У справах безпосередньої майнової відповідальності держави безпосереднім відповідачем за зобов’язаннями слід визнавати державу в особі її органу державної влади, з вини якого було завдано збитки, та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики і на рахунках якого акумульовані бюджетні кошти.

У зобов’язаннях, стороною яких виступають органи державної влади як учасники цивільних відносин у статусі юридичних осіб публічного права, відповідачем слід визнавати відповідний орган державної влади із можливістю залучення у встановленому законом порядку центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики.

У справах щодо субсидіарної відповідальності держави за борги її юридичних осіб публічного права відповідачем (співвідповідачем) у процесі поряд із відповідною організацією слід визнавати державу в особі її центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, та органу державної влади, у віданні якого знаходиться ця бюджетна установа-боржник.

Зазначений вище підхід пропонується взяти за основу розробки єдиного нормативно-правового механізму регулювання стягнення коштів за рахунок державного бюджету у відповідних положеннях законів України “Про виконавче провадження”, “Про гарантії виконання судових рішень”, Бюджетного кодексу України та підзаконних актах.

У процесі виконавчого провадження по справах про стягнення коштів за рахунок державного бюджету слід враховувати специфічну юридичну природу держави та інших суб’єктів публічного права у правовідносинах, закріпивши у положеннях Закону України “Про виконавче провадження” поряд із специфікою виконавчого провадження щодо юридичних осіб специфіку провадження щодо держави та інших суб’єктів публічного права, де, зокрема, вказати джерела такого стягнення та суб’єктів, уповноважених виступати від імені та в інтересах держави. При цьому на виконання конституційного положення про рівність усіх видів власності перед законом положення Закону про порядок здійснення стягнення з держави, закріплені у Законі “Про гарантії виконання рішень суду”, слід закріпити в єдиному документі.

Проводячи аналіз чинної нормативно-правової бази, слід зазначити, що у перспективі в механізмі майнової відповідальності держави та інших суб’єктів публічного права потребують свого детального вирішення питання встановлення вини бюджетних організацій у зобов’язаннях, які виникли внаслідок затримки у фінансуванні їх діяльності зі сторони засновника-держави; питання колізії чинного законодавства щодо механізму реалізації субсидіарної відповідальності з боку держави за зобов’язаннями створених нею юридичних осіб публічного права (зокрема актуальним в умовах систематичного неповного бюджетного фінансування окремих галузей постає питання залучення держави до субсидіарної відповідальності за зобов’язаннями, які виникли у процесі здійснення державними установами прибуткової діяльності) та інші. При вирішенні цих питань слід дотримуватися змісту конституційного принципу рівності всіх суб’єктів права власності перед законом, судового захисту цивільного права та інтересу, справедливості, добросовісності та розумності.

Список використаних джерел

1. Про звернення Вищого господарського суду України до Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України щодо необхідності законодавчого унормування відповідальності юридичних осіб : інформаційний лист Вищого господарського суду України від 09.11.2001 р. № 01-8/1187 [Текст] // Вісник господарського судочинства. — 2002. — № 1. — С. 119.
2. *Борейко, В. С.* Виконання судових рішень, боржником за якими виступає Державний бюджет України / В. С. Борейко [Електронний ресурс] Міністерство юстиції України. — URL : <http://www.minjust.gov.ua/19189>.
3. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI [Текст] // ВВР. — 2013. — № 17. — Ст. 158.
4. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. № 845, у ред. постанови від 30.01.2013 р. № 45 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-p>.
5. Про рішення, прийняті нарадою з питань арбітражної практики : лист Вищого арбітражного суду України від 14.04.1997 р. № 01-8/132 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_132800-97.

6. Про деякі приписи законодавства про відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій : інформаційний лист Вищого арбітражного суду України від 29.12.2000 р. № 01-8/795 [Електронний ресурс] Вищий господарський суд України. — URL : <http://www.arbitr.gov.ua/news/print/498>.
7. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 20.12.2011 р. у справі № 2-10157/11 за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна про визнання незаконними дій державних органів та стягнення моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25012043>.
8. Рішення Нахімівського районного суду м. Севастополя від 27.05.2013 р. у справі № 765/2622/13-ц за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна про відшкодування за рахунок держави моральної шкоди, яка спричинена бездіяльністю посадової особи органу виконавчої влади [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31566640>.
9. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 15.05.2013 р. у справі № 22-5467/2013 за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна про відшкодування за рахунок держави моральної шкоди, спричиненої незаконними рішеннями, діями та бездіяльністю органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31367126>.
10. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 07.03.2013 р. у справі № 234/2708/13-ц за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна, Дружківського міського суду про стягнення моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30725881>.
11. Ухвала Апеляційного суду Черкаської області від 08.09.2009 р. у справі № 22ц-1724/09 за позовом ОСОБА_3 до Держави Україна про зобов'язання виконати рішення суду [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9747587>.
12. Ухвала Гусятинського районного суду Тернопільської області від 03.07.2013 р. у справі № 596/1484/13-ц за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю “Мелвіс”, ОСОБА_1 до Держави України про визнання прав інтелектуальної власності на комп'ютерну програму [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32623853>.
13. Ухвала Вінницького районного суду Вінницької області від 03.03.2011 р. у справі № 2-606/11 за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Прокуратури Вінницького району, Прокуратури Ленінського району про відшкодування шкоди, заподіяної неправомірними діями органів дізнання та досудового слідства, у тому числі моральної шкоди в сумі 300 000 грн. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14109933>.
14. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 02.04.2013 р. у справі № 22-ц/774/4043/13 за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі міністра внутрішніх справ України Луценка Юрія Віталійовича про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30344356>.
15. Ухвала Жданівського міського суду Донецької області від 23.08.2013 р. у справі ЄУН № 231/1450/13-ц за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна про відшкодування матеріальної та моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33178464>.
16. Рішення Михайлівського районного суду Запорізької області від 18.09.2007 р. у справі № 2-660/2007 за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Державного казначейства України про відшкодування майнової шкоди особі, яка потерпіла від злочину [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3236349>.
17. Рішення Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим від 01.10.2013 р. у справі № 106/5773/13-ц за позовом ОСОБА_1 до Держави України в особі Державної казначейської служби України про відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями прокурора м. Євпаторія [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33902286>.
18. Рішення Апеляційного суду Луганської області від 22.01.2008 р. у справі № 22ц-4897/07 за позовом ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до Держави в особі Головного Управління Державного казначейства України в Луганській області про відшкодування шкоди, завданої

каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я та майнової шкоди, внаслідок вчинення злочину [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3186880>.

19. Ухвала Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 20.05.2013 р. про залишення без руху у справі № 577/2540/13—ц за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Казначейства України про стягнення моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями органами досудового слідства, прокуратури та суду, в розмірі 20 000 грн. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32029671>.
20. Ухвала Дебальцевського міського суду Донецької області від 06.08.2013 р. у справі № 224/2923/13—ц за позовом ОСОБА_1 до Держави України про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33090827>.
21. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 02.09.2010 р. у справі № 22ц—10160/2010 за позовом ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до Держави Україна в особі Управління Державної судової адміністрації України в Дніпропетровській області про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконним рішенням [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11109412>.
22. Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 16.12.2009 р. у справі № 2—а—763/09/1270 за позовом ОСОБА_2 до Держави України в особі Президента України Юценка Віктора Андрійовича про визнання неправомірною бездіяльності, зобов'язання повернути початковий банківський вклад з урахуванням відсотків [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7303464>.
23. Рішення Лисичанського міського суду Луганської області від 26 травня 2010 р. у справі № 2—1487/10 за позовом ОСОБА_1 до Державного казначейства України та Міністерства внутрішніх справ України про стягнення моральної шкоди внаслідок незаконних дій органів дізнання [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9915827>.
24. Рішення Печерського районного суду міста Києва від 14.07.2008 р. у справі № 2—554—1/08 за позовом ОСОБА_1 до Міністерства внутрішніх справ України та Державного казначейства України про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2243478>.
25. Рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 05.11.2013 р. у справі № 523/1775/13—ц за позовом ОСОБА_1 до Державного казначейства України, Відділу державної виконавчої служби Головного управління юстиції в Одеській області, відділу державної виконавчої служби Комінтернівського районного управління юстиції Одеської області про відшкодування шкоди завданої злочином [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35137040>.
26. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 28.02.2011 р. у справі № 2—437/11 за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 та в інтересах неповнолітнього ОСОБА_4 до Державного казначейства України, Прокуратури Тернопільської області, Прокуратури Чернівецької області, Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області про відшкодування матеріальної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14095743>.
27. Рішення Вишницького районного суду Чернівецької області від 14.05.2009 р. у справі № 2—141/09 за позовом ОСОБА_3 до Державного казначейства України, Прокуратури Чернівецької області, Прокуратури Вишницького району про заподіяння моральної шкоди, завданої незаконними діями прокуратури та суду [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3898403>.
28. Рішення Чортківського районного суду Тернопільської області від 16.10.2013 р. у справі № 608/1759/13—ц за позовом ОСОБА_1 до Державної казначейської служби України, Прокуратури Чортківського району Тернопільської області про відшкодування моральної шкоди за рахунок держави у зв'язку з неправомірною бездіяльністю Прокуратури Чортківського району в сумі 165 168 грн. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34241341>.

29. Рішення Прилукського міськрайонного суду Чернігівської області від 28.03.2013 р. у провадженні № 2/742/348/13 за позовом ОСОБА_1 до Державної податкової служби України в Чернігівській області, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди, завданої органом досудового слідства [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30245923>.
30. Рішення Ватутінського міського суду Черкаської області від 06.10.2009 р. у справі № 2-227/09 за позовом ОСОБА_1 до Звенигородської міжрайонної прокуратури, Державного казначейства України про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок незаконного тримання під вартою [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5356177>.
31. Рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 11.09.2013 р. у справі № 784/3681/13 за позовом ОСОБА_5 до Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю в Миколаївській області, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33500337>.
32. Заочне рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 15.09.2011 р. у справі № 1519/2-3838/11 за позовом ОСОБА_1 до Першого Малиновського відділу державної виконавчої служби Одеського міського управління юстиції, Державного казначейства України про відшкодування моральної шкоди за рахунок держави [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19027772>.
33. Рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 21.03.2007 р. у справі № 22ц-193 за позовом ОСОБА_1 до Управління внутрішніх справ України в Тернопільській області, Державного казначейства України про відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2137396>.
34. Рішення Ульяновського районного суду Кіровоградської області від 17.04.2012 р. у справі № 1122/139/12 за позовом ОСОБА_1 до Управління ветеринарної медицини в Гайворонському районі управління Державної казначейської служби України в Гайворонському районі, Державної казначейської служби України про стягнення моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24348112>.
35. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 18.07.2013 р. у справі № 2018/9578/2012 за позовом ОСОБА_1 до Харківського міського управління Головного управління МВС України в Харківській обл., Державної казначейської служби України, Прокуратури Київського району м. Харкова про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32552533>.
36. Рішення Жашківського районного суду Черкаської області від 03.06.2010 р. у справі № 2-26/2010 за позовом ОСОБА_2 до Головного управління Державного казначейства України в Черкаській області, Військової прокуратури Черкаського гарнізону про списання в безспірному порядку на користь ОСОБА_2 суми коштів з єдиного казначейського рахунку Державного бюджету України в зв'язку з незаконними діями Військової прокуратури Черкаського гарнізону [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10073932>.
37. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 14.06.2010 р. у справі № 2-1121-1/10 за позовом ОСОБА_2 до підрозділу примусового виконання рішень Головного управління юстиції у м. Києві, Головного управління Державного казначейства України у м. Києві про невиконання рішення Печерського районного суду м. Києва від 19.06.2007 р., рішення Апеляційного суду м. Києва від 21.05.2008 р., ухвали Верховного Суду України від 05.11.2008 року, виконавчого листа № 2-478/07 від 11.07.2008 р. та відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9904673>.
38. Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 19.09.2013 р. у справі № 308/6716/13-ц за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Державної казначейської служби України та Управління МВС у Закарпатській області про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок незаконного притягнення до

адміністративної відповідальності у вигляді адміністративного арешту [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33685745>.

39. Рішення Апеляційного суду міста Києва від 15.10.2013 р. у справі № 22ц-796/13356/13 за позовом ОСОБА_2 до Держави України в особі Державної казначейської служби України, Міністерства юстиції України, Відділу державної виконавчої служби Дніпровського районного управління юстиції у м. Києві про відшкодування шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34205642>.
40. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 23.01.2013 р у справі В/800/394/13 за позовом ОСОБА_1 до Держави України в особі Міністерства праці та соціальної політики України про зобов'язання вчинити певні дії [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28801866>.
41. Рішення Залізничного районного суду м. Львова від 04.09.2013 р. у справі № 462/3925/13-ц за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, в інтересах якого виступає Міністерство юстиції України, Державної казначейської служби України про відшкодування шкоди, завданої злочином [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33406272>.
42. Рішення Армянського міського суду Автономної Республіки Крим від 29.03.2007 р. у справі № 2-89/2007 за позовом ОСОБА_1 до Державної виконавчої служби м. Армянськ про стягнення майнової та моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1206879>.
43. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 28.03.2013 р. у справі № 2а-14965/12/2670 за позовом ОСОБА_2 до відділу Державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві про визнання дій протиправними, стягнення проіндексованої суми відшкодування моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30331470>.
44. Рішення Жовтневого районного суду міста Харкова від 03.02.2012 р. у справі № 2012/38/2011 за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 до Жовтневого відділу виконавчої служби Харківського міського управління юстиції, КП каналізаційного господарства “Харківкомуночиствод” про стягнення матеріальної та моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21310847>.
45. Додаткове рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 21.10.2010 р. у справі № 2-8074-2010 за позовом ОСОБА_1 до управління Пенсійного фонду України в м. Слов'янську про стягнення недоплаченої щомісячної державної соціальної допомоги [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11948746>.
46. Ухвала Апеляційного суду Полтавської області від 27.08.2013 р. у справі № 1609/9293/12 за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Держави Україна про визнання дій відповідача незаконними, відшкодування матеріальної та моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33145982>.
47. Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 17.10.2012 р. у справі № 2а/2370/3950/2012 про залишення позовної заяви без руху за позовом ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до Держави Україна про визнання дій неправомірними та зобов'язання вчинити дії [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26454368>.
48. Про Державну виконавчу службу : Закон України від 24.03.1998 р. № 202/98-ВР [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/202/98-вр>.
49. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 14 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-03>.

50. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. № 606–XIV, у ред. Закону від 04.11.2010 р. № 2677–VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.
51. Рішення Залізничного районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 13.11.2013 р. у справі № 122/21274/13–ц за позовом ОСОБА_1 до Державної фінансової інспекції в Автономній Республіці Крим, Державної фінансової інспекції України про стягнення страхового відшкодування [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35268613>.
52. Ухвала Залізничного районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 15.11.2013 р. про усунення описки у справі № 122/21274/13–ц за позовом ОСОБА_1 до Державної фінансової інспекції в Автономній Республіці Крим, Державної фінансової інспекції України про стягнення страхового відшкодування [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35609299>.
53. Заочне рішення Московського районного суду м. Харкова від 21.05.2009 р. у справі № 2–12680/2008, № 2–1626/2009 за позовом ОСОБА_1 до Державного казначейства України про відшкодування матеріальної та моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5665865>.
54. Рішення Новоселицького районного суду Чернівецької області від 20.05.2008 р. у справі № 2–531/2008 за позовом ОСОБА_1 до Державного казначейства України про стягнення шкоди, нанесеної злочином [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2848832>.
55. Рішення Заводського районного суду міста Запоріжжя від 30.01.2013 р. у справі № 0809/3962/2012 за позовом ОСОБА_1 до Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди, спричиненої незаконним притягненням до кримінальної відповідальності [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29128240>.
56. Заочне рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 03.06.2013 р. у справі № 0907/2-7660/2011 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління казначейства в Івано-Франківській області про відшкодування шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31642695>.
57. Рішення Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 23.11.2012 р. у справі № 1323/3766/2012 за позовом ОСОБА_1 до Стрийського управління державної казначейської служби України Львівської області про повернення незаконно стягнутих по рішенням суду коштів [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29040814>.
58. Рішення Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим від 26.02.2010 р. у справі № 2–1/2010 за позовом ОСОБА_1 до Прокуратури АР Крим про відшкодування матеріальної і моральної шкоди і за позовом ОСОБА_1 до Держави України про стягнення суми у зв'язку з простроченням виконання грошового зобов'язання [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8202359>.
59. Рішення Великобурлуцького районного суду Харківської області від 20.08.2007 р. у справі № 2–110/2007 за позовом ОСОБА_1 до Державної виконавчої служби у Великобурлуцькому районі та Держави Україна в особі Головного управління Державного казначейства у Харківській обл. про стягнення майнової та моральної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2765638>.
60. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 15.03.2013 р. у справі № 0907/2–111/2011 за позовом ОСОБА_1 до заступника начальника управління — начальника Державної виконавчої служби Івано-Франківської області, Головного управління юстиції в Івано-Франківській області про стягнення відшкодування за рахунок держави сатисфакції моральної шкоди, завданої незаконними діями та рішеннями, стягнення матеріальних збитків [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30218044>.
61. Рішення Словянського міськрайонного суду Донецької області від 24.09.2010 р. у справі № 2–8074–10 за позовом ОСОБА_2 до управління Пенсійного фонду України в м. Слов'янську Донецької області про визнання дій неправомірними та зобов'язання

- вчинити певні дії [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11451796>.
62. Рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 06.03.2007 р. у справі № 2–0922/2007 за позовом ОСОБА_2 до Держави Україна в особі Державного казначейства України, третьої особи Прокуратури Запорізької області про стягнення матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового слідства і прокуратури [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/819017>.
63. Рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 30.01.2013 р. у справі № 2/123/1845/2012 за позовом ОСОБА_6 до Держави Україна в особі Державної казначейської служби України, Роздольненського районного відділу Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим про скасування постанови та відшкодування матеріальної шкоди [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31025053>.
64. Додаткове рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29.02.2012 р. у справі № 6–14789св11 за позовом Державної податкової інспекції у м. Чернігові до ОСОБА_3 про стягнення незадоволених кредиторських вимог [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22459777>.
65. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94–ВР [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр>.
66. *Маковский, А. Л.* Гражданская ответственность государства за акты власти [Текст] / А. Л. Маковский // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика / отв. ред. А. Л. Маковский ; Исследовательский центр частного права. — М. : Международный центр финансово-экономического развития, 1998. — С. 67–112.
67. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
68. Про господарську діяльність у Збройних силах України : Закон України від 21.09.1999 р. № 1076–XIV [Текст] // ВВР. — 1999. — № 48. — Ст. 408.
69. *Ямковий, В. І.* Особливості відшкодування за рахунок казни шкоди військовослужбовцям та співробітникам правоохоронних органів [Текст] / В. І. Ямковий // Молодь у юридичній науці : збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих вчених “Четверті осінні юридичні читання” (21–22 жовтня 2005 року) : [у 3-х част.]. — Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2005. — Ч. 2. — С. 401–405.
70. Загальне положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України : затв. Указом Президента України від 12.03.1996 р. № 179/96 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=241%2F95>.
71. Щодо відповідальності юридичних осіб, за якими майно закріплено на праві оперативного управління : лист Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. № 01–2.2/165 [Текст] // Бізнес: законодавство та практика. — 2002. — № 2.
72. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України : інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 р. № 01–8/211 [Текст] // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 3. — С. 45.
73. Порядок виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів : затв. наказом Державного казначейства України 02.02.2007 р. № 28, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 19.02.2007 р. за № 149/13416 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0149-07>.
74. Положення про Державну казначейську службу України, затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 460/2011 [Текст] // Урядовий кур’єр. — 2011. — № 89. — 19 травня.
75. Советское гражданское право [Текст] : [в 2 ч.] / под ред. А. А. Пушкина, Б. М. Маслова. — К. : Вища школа, 1977. — Ч. 1. — 447 с.

76. *Осычнюк, Е.* Проблемні питання стягнення коштів з держави / Евгений Осычнюк [Електронний ресурс] ЛІГА.Блоги. — URL : <http://blog.liga.net/user/eosychnyuk/article/9768.aspx>.
77. *Примак, В. Д.* Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб [Текст] : [монограф.] / В. Д. Примак. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — 432 с.
78. *Чванкін, С. А.* Особливості представництва юридичних осіб у цивільному процесі [Текст] / С. А. Чванкін // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — Вип. 51. — Одеса : Юридична література, 2009. — С. 114–121.
79. Цивільне право України [Текст] : [підручн.] [у 2 кн.] / [О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — [2-е вид., допов. і перероб.] — К. : Юрінком Інтер, 2005. — Кн. 2. — 547 с.
80. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166–VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 38. — Ст. 385.
81. *Кряжевских, К. П.* Право оперативного управления и право хозяйственного ведения государственным имуществом [Текст] / К. П. Кряжевских. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 449 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 2 від 15 жовтня 2013 року)*

Надійшла до редакції 31.10.2013

Белюсов Ю. В., Иванов С. А. Проблемные вопросы определения ответчика по делам о взыскании средств государственного бюджета

Освещаются основные проблемы определения ответчика по делам о взыскании средств государственного бюджета в гражданском, административном и хозяйственном судопроизводстве. Констатируется наличие теоретических и практических проблем участия государства в имущественных отношениях, что отражается на определении участия этого участника в процессуальных отношениях, а также на стадии исполнения судебных решений. Анализируется судебная практика определения ответчика по делам о взыскании средств государственного бюджета. Выявлена множественность моделей участия государства в имущественных отношениях по поводу взыскания средств государственного бюджета, что не всегда способствует эффективной защите имущественных прав и интересов лиц, которые предъявляют требования к государству и его представителям. Характеризируются особенности правоотношений, возникающих между государством, его органами и представителями по взысканию средств государственного бюджета. Определяется статус органов государственной власти, которые представляют интересы государства, предлагаются направления совершенствования законодательства в исследуемой сфере.

Ключевые слова: государство, ответчик, гражданский процесс, административный процесс, хозяйственный процесс, исполнительное производство, возмещение вреда, государственный бюджет, казна, юридическое лицо публичного права.

Bilousov, Yu. V.; Ivanov, S. A. Problematic Issues for Determination of the Defendant for the Recovery of the State Budget

The basic problems of determining the defendant for the recovery of the state budget in civil, commercial and administrative proceedings have been defined. The presence of theoretical and practical problems of government involvement in property relations that appears on the participation of the entity in legal relations, as well as the stage of execution of judgment have been stated. The judicial practice of determination of the defendant for the recovery of the state budget has been analyzed. We found a multiplicity of models of state participation in property relations on the recovery of the state budget, which is not conducive to effective protection of property rights and interests of those who put demands on the state and its representatives. The features of legal relations that arise between the state, its agencies and representatives to recover the state budget have been analyzed. The status of the state authorities, who represent the interests of the state as been determined, the areas of improvement of legislation in the investigated sphere have been proposed.

Keywords: state, defendant, civil procedure, administrative procedure, commercial procedure, enforcement proceedings, damage reimbursement, state budget, treasury, legal person of public law.